

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Богословсько-історичного
науково-дослідного
центру імені архімандрита
Василя (Проніна)

№5
2018

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА МУКАЧІВСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

БОГОСЛОВСЬКО-ІСТОРИЧНОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО
ЦЕНТРУ ІМЕНІ
АРХІМАНДРИТА ВАСИЛІЯ (ПРОНІНА)

№5

Всеукраїнське державне видавництво

«Карпати»

2018

ББК 86.372
УДК 271.222 (477)
Н-34
ISSN 2617-1317

Наукові записки БНДЦ імені архімандрита Василя (Проніна)
№5

Рекомендовано до друку на засіданні Ради БНДЦ ім. архімандрита Василя (Проніна) Мукачівської єпарії УПЦ, протокол №3 від 12 березня 2018 р.

Видавничий відділ
Мукачівської Православної єпархії

Редколегія:

Феодор (Мамасуєв) – архієпископ Мукачівський і Ужгородський – **голова редколегії** (Мукачево, Україна).
Данилець Юрій – кандидат історичних наук, PhD., доцент УжНУ, директор Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна), **головний редактор** (Ужгород, Україна).
Белякова Надія – кандидат історичних наук, науковий співробітник Центру історії релігії і Церкви Інституту загальної історії РАН (Москва, РФ).
Бурєга Володимир – кандидат богослов'я, кандидат історичних наук, професор, проректор Київської духовної академії з науково-богословської роботи (Київ, Україна).
Гук Олександр – протоієрей, кандидат богослов'я, науковий співробітник Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна) (Хуст, Україна).
Марек Павел – PhDr. PaedDr., Ph.D., професор філософського факультету університету Палацького (Оломоуц, Чехія).
Міщанин Василь – кандидат історичних наук, PhD., доцент УжНУ, науковий співробітник Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна) (Ужгород, Україна).
Монич Олександр – протоієрей, кандидат богослов'я, вчений секретар Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна) (Мукачево, Україна).
Остапчук Єжі – забілітований доктор богословських наук, декан Богословського факультету Християнської Богословської Академії (Варшава, Польща).
Пилипович Радован – доктор наук, директор Архіву Сербської православної церкви (Белград, Сербія).
Федака Сергій – доктор історичних наук, професор УжНУ (Ужгород, Україна).
Шаркань Василь – кандидат філологічних наук, доцент УжНУ (Ужгород, Україна).
Шафін Ян – протоієрей, ThDr., PhD, професор, декан Православного богословського факультету Пряшівського університету (Пряшів, Словаччина).
Шкаровський Михайло – доктор історичних наук, професор Санкт-Петербурзької духовної академії (Санкт-Петербург, РФ).
Юрина Василь – протоієрей, науковий співробітник Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна), відповідальний за видавничі проекти (Мукачево, Україна).

Рецензенти:

Данилюк Д.Д., доктор історичних наук, професор.
Капітан Л. І., доктор історичних наук, професор УжНУ.

Думки авторів публікацій можуть не збігатися з точкою зору редакції. Редакція залишає за собою право редагувати або скорочувати матеріали, а також відмовити у публікації. Передрук любых матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції і власника авторського права з обов'язковим посиланням на публікацію в «Наукових записках». Відгуки та пропозиції просимо надсилати за адресою:

Україна, 89600, м. Мукачево, вул. Єпархіальна, 12.

Моб.тел: 050-692-87-81, 050-186-53-23.

E-mail: jurijdanilec@gmail.com

© Богословсько-історичний науково-дослідний центр імені архімандрита Василя (Проніна)

© Автори статей

ЗМІСТ

I. ВСТУПНЕ СЛОВО

Архієпископ Мукачівський і Ужгородський Феодор (Мамасуєв)..... 10

II. МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ЖИТТЯ ТА БЛАГОСЛОВЕННІ ТРУДИ ПРЕПОДОБНОГО ОЛЕКСІЯ (КАБАЛЮКА)», ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТА 70-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ СМЕРТІ ПРАВОСЛАВНОГО СВЯТОГО ЗАКАРПАТТЯ. 13

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ. 14

ОНУФРІЙ, МИТРОПОЛИТ КИЇВСЬКИЙ І ВСІЄЇ УКРАЇНИ, ПРЕДСТОЯТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.

Вітальне слово до учасників конференції..... 15

МАРК, МИТРОПОЛИТ ХУСТСЬКИЙ І ВІНОГРАДІВСЬКИЙ.

Вітальне слово до учасників конференції 17

ФЕОДОР, АРХІЄПІСКОП МУКАЧІВСЬКИЙ І УЖГОРОДСЬКИЙ.

Вітальне слово до учасників конференції. 19

HUSÁR JÁN, PROTODIAKON.

Historická doba prorockej služby malých prorokov 21

ГУК ОЛЕКСАНДР, ПРОТОІЄРЕЙ.

Преподобний Олексій Карпаторуський та його епоха. 28

ДАНИЛЕЦЬ ЮРІЙ.

Діяльність преподобного Олексія (Кабалюка) у світлі нових архівних документів. 31

ФЙОЛЬДВАРІ ШАНДОР.

Сльози Божої Матері як жертви: політична теологія Богородиці у Візантії і східнослов'янських «Русях» в домонгольській епоці (у Київській і Суздальській Русі) 362

СІОЛКА DARIUSZ, PROTOIEREJ.

Genocyd Galickich i Karpackich Rusinów w austro-węgierskim imperium w XIX-XX ww. 375

ШУМИЛО СЕРГІЙ.

Зв'язки Афона і Київської Русі. До 1000-ліття давньоруського чернецтва на Афоні. 385

ЯКУНИН ВАДИМ.

Положение и деятельность православных монастырей СССР в 1941-1945 гг. 398

ІІІ. ПУБЛІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ.

ВАСИЛИЙ (ПРОНИН), АРХИМАНДРИТ. 409
«Біблія и математика»

ПРО АВТОРІВ 455

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ 459

II. МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«Життя та благословенні твори преподобного Олексія (Кабалюка)»,
до 140-річчя від дня народження та 70-річчя від дня смерті
православного святого Закарпаття.

Сльози Божої Матері як жертви: політична теологія Богородиці
у Візантії і східнослов'янських «Русях» в домонгольській епосі (у
Київській і Суздальській Русі)

Місце і роль Богородиці серед інших репрезентацій Діви Марії.

З широкої теми репрезентації політичної теології Діви Марії в рамках цієї доповіді ми дозволимо обмежитися на дослідженні сліз Марії як ідеалізованих «воїнів Батьківщини». Серед різних атрибутів, наданих Діві Марії, переможцем стала ікона Богородиці на дверях храму в палаці Блахернай, оскільки її культ представляв собою свято влади держави. Різні атрибути, наприклад *Horēgetreia* – «Шлях-покажчик», *Theotokos* – «Народження-Віддаючи Богові», її версія як *Eleusa* – «Мати Божа проявляє милосердя», *Orans* – «Пані знака», *Dormition* – Успіння Пресвятої Богородиці, «Марія, прийнята до неба з незаплямованим тілом» і т. д.¹. Відповідно до благочестивої традиції, сльози Діви Марії врятували Константинополь від облоги аварів та їх варварських союзників у 626 р. Ця «чудесна подія» призвела до літературного топосу². Подібні особливості були записані в східнослов'янських літописах, як чудотворна ікона Марії захищала Суздаль від ворогів, або за іншими версіями, на стінах з'явилася та сама Мати Божа і воювала проти ворогів – обидва варіанти доводять до візантійської традиції, що починалася з поеми Григорія Пісидія, нижче про це скажемо детальніше. Ікона Богородиці у Володимирі, яка є символом і покровителем Росії, була створена у Візантії і подарована Києву. Після пограбування Києва Андрій Боголюбський забрав її в Суздаль в 1157 р.,

¹ Lazareff, Viktor, *Studies in the iconography of the Virgin*, // *The Art Bulletin*, 20. 1938. – С. 26-65; також: Lazareff, Viktor, *Studies in Byzantine Painting*, London, Pindar Press, 1995. – С. 196-248.

² Barišić, F. *Le siège de Constantinople par les Avars et les Slaves en 626* // *Byzantion*, 24 –Bruxelles (Брюссел, Бельгія), 1954. № 2, –С. 371395. електронний ресурс: <http://www.jstor.org/stable/44161025> (доступ 16-08-2016) — Острогорски, Георгије, *Историја Византије* – Београд, 1959. –584 С. (Видано нове доповн. вид. Ostrogorsky, Georg, *Byzantinische Geschichte 3241453* – München, 1965. – 569 с. Нами використано сербський оригінал, що зберігається у Національній бібліотеці Угорщини й показує оригінальні думки Острогорського; а всі сучасні переклади спираються на німецьке видання, яке корисне кількома новими примітками; – про облогу аварів – С. 117118.

пізніше вона потрапила до Володимира, а згодом до Москви³. Культ Марії потрапив на сприятливий слов'янський ґрунт, оскільки образ Землі-Матері (представлений богинею Мокош) сягає коріннями язичницької слов'янської міфології⁴. Перехід від язичництва до християнства зовсім не був таким швидким і цілковитим, як про це говорять різні підручники та наукові праці⁵. На нашу думку, російська «Родина Мать» походить із стародавньої міфології, зокрема балто-слов'янської та фіно-угорської. Адже на етногенез російського народу й частково і всіх інших східнослов'янських народів значний вплив зробили угро-фінські народи. Український вчений Ткаченко, російські та західні фінно-угрознавці вже досліджували це питання⁶. Проблема походження «Батьківщини Матері» є предметом майбутніх досліджень. Однак, можемо констатувати вже тепер, що християнські, візантійські впливи мали велике значення. Слід мати на увазі, що у плані методології варто застосувати метод культурної інтерференції. В сучасній культурології багато уваги звертається до інтерференції різночасових культур в епоху глобалізації, але в історичних науках майже нічого⁷. Своєрідна глобалізація відбулася вже на початку еллінізму, коли Олександр Македонський підкорив близькосхідні землі.

³ Teterjanikov, Natalia, The Role of the Devotional Image in the Religious Life of Pre-Mongol Rus // *Christianity and the arts in Russia*, ред. Blumfield, W.C.; Velimirovic, M.M. – New York, Melbourne, 1991. – С. 30-45.

⁴ Коли я відвідував кладовище героїв у Ризі, то побачив там грандіозну «Батьківщину Матір» і сказав – «ось радянський вплив» – мої латвійські колеги-філологи заперечували, доводячи, що Мати це балтійський стародавній мотив у міфології, бо «Батьківщина» походить із чоловічої сфери як російське слово «отечество», а балтійські назви (литов. tėvynė, латв. tēvija) посилаються до жіночої сфери людського життя. Однак це лише частково вірно. Щодо жіночих явищ в слов'янської міфології, деякі праці і багато досліджень присвятили цьому В.В. Іванов і В.И. Топоров.

⁵ Спрощення напр. Априско, П.П. *История русской философии* – М. 2001 розділ II глава 2 «Приняття християнства»

⁶ Досить досліджені тільки дві особи: Макошь – богиня родючості і врожаю; Лада – покровителька польових робіт; подив. Рыбаков Б.А. *Язычество Древней Руси* –М., 1988. –783 С, особливо С. 236-251. — Рыбаков Б.А. *Язычество древних славян*. –М., 1981. –607 С. (2-е вид. М. 1997) — Іванов, Вяч. Вс., Топоров. В. Н. К реконструкции Мокоши как женского персонажа в славянской версии основного мифа // *Балто-славянские исследования том на 1982* –М., 1983 –С. 175-197.

⁷ Культурна інтерференція спостерігається з погляду міжкультурної комунікації як лингвокультурна інтерференція. Гришаева Л. И., Пурикова Л. В. Стратегии успеха и факторы риска в межкультурной коммуникации. –Воронеж, 2005. –391 С. – *Фюльдварі, III*. Міжкультурні діалоги в дипломатії Св. Папи Іоанна Павла II // *Міждисциплінарні гуманітарні студії*, випуск 4 –Київ, 2018 (готується до друку) — *Földvári, S. The Bridgemaking Activity Of Pope John Paul II (Saint) As Cases Of Intercultural Dialogue In Diplomacy // Teksto slėpiniai – Text Mysteries*, том 18 – Vilnius [Вільнюс, Літва], 2016, DOI: 10.15823/ts.2016.4 – С. 57-75, електронний ресурс: <http://tekstoslepiniai.leu.lt/index.php/TS/article/view/34/33> (доступ 11-6-2017)

Згодом в епоху еллінізму заперечувався дуалізм повсякденного життя, в містах еллінського типу населення розмовляло на семітських мовах (і використовувало давні звичаї), поки офіційна комунікація й торгівля з іншими містами імперії відбувалася грецькою мовою «койне», і на цьому ґрунті зародилися містерійні релігії⁸. В містеріях сформувалися культи. Культ Діви Марії також має синкретичне походження.

Отже, в епоху Візантійської імперії на землях, що потрапили під її вплив також були мовно-культурні інтерференції, це стосується і християнізації слов'ян в цілому⁹. Нарешті, але не менш важливо, угорський культ Діви Марії, як *Patrona Hungariae*, можна розглядати як результат впливу Візантійської Богородиці, принаймні в певному аспекті. *Візантійський* вплив підкреслив і *римо-католицький* угорський історик Йозеф Тйорок¹⁰. Хоч він вказує на два можливі джерела: перше – Святий Стефан I наслідував Карла Великого, який проголосив «Марію Взятую до Неба» покровителькою свого престолу в м. Ахен (центр франковської імперії). А другим джерелом може бути (більш ймовірним) те, що угорський Стефан I взяв приклад зі Сходу, бо покровителем імперії Карла Великого був ангел Св. Михаїл (а Марія тільки престолу), а ось покровителькою Константинополя була саме Богородиця. Римо-католицький священик і професор богослов'я хоч дуже обережно стверджує, що «рішення Стефана Святого було наслідком *свідомого продуманого вибору*, який мав *декілька різних джерел*» [підкреслення моє – Ш. Ф.]¹¹. Отже, візантійський вплив культу Богородиці як покровительки Візантійської держави – міг бути

⁸ Burkert, Walter, *Babylon, Memphis, Persepolis: eastern contexts of Greek Culture* –Cambridge, London, 2004 –178 С. Він ж: *La tradition orientale dans la culture grecque* –Paris, 2001 –149 С. (Argô, том 1271-9536)

⁹ Obolensky, D. *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500 — 1453.* –London, 1971. –445 С. Доступне в Інтернеті рос-й переклад на багатьох сайтах, але ці некритичні тексти без оригінальних приміток: Оболенский, Д. *Византийское содружество наций. Шесть византийских портретов.* – Москва, 1998. – 655 с. Успенский Ф.И. *История Византийской империи VI-IX вв.* – Москва, 1996. – 827 С.

¹⁰ Török, József: *Patrona Hungariae // Teológia*, том 22. – Будапешт (Угорщина). – 1988. – № 2. – С. 89-93 електронний ресурс: https://library.hungaricana.hu/hu/view/PazmanyHTK_Teologia_1988/?pg=98&layout=s (доступ 21-02-2018)

¹¹ «...Fehérvártól ...Boldogasszony monostora. Itt állt a '*regni sedes principalis*', a királyi törvényhozó-ítélkező trónusa, ahogyan Nagy Károly trónszéke az aacheni palotatemplomban. S amint annak védnöke a Mennybe fölvett Mária volt, István is ezt választotta kiváltságos egyháza védnökének. *Nem kizárt azonban, hogy erre keletről is vagy éppen keletről kapott indítást, mert a Keleti Birodalom és Konstantinápoly védelmezője az Istenszülő, ugyanakkor a Nyugati Birodalom patrociniuma Szent Mihály arkangyal volt. Szent István Mária-tisztelete több „információ” és tudatos választás eredményeként jött létre és természetes módon testesült bele az országot följajánló gesztusba. Török, Patrona... –С. 91. [підкреслення моє – Ш.Ф.]*

джерелом і в тому випадку, якщо деякі «західники-історики» намагаються применшити або заперечити візантійські корні угорського християнства й візантійський вплив на будівництво інститутів держави¹². До цієї проблеми повертаємося наприкінці статті¹³.

Жертви та сльози.

В історії, аж до нині, багато традицій здавалося, що образ (культ) мироточивої Марії, існує з того часу як Єфеський Собор у 431 році – за ефективної «підтримки» імператора, ухвалив визнати в Ісусі Христі єдність двох природ: божественної і людської та визнавав Пречисту Діву Марію Богородицею¹⁴. Відомо, що не всі східні церкви, наприклад несторіанці (послідовники Патріарха Несторія) визнають Діву Марію Богородицею¹⁵.

В сучасній релігійній практиці римо-католицької церкви поширюються

¹² Професор Тйорок (Török), сучасний шанований римо-католицький історик церкви на урочистому заході з нагоди його 70-ти річчя у 2016 р, на моє запитання щодо візантійського походження рішення Святого Стефана про запропонування Угорщину під захист Марії Богородиці – відповідав, що він «не читав ані джерел візантійських ані фахову літературу візантологів, тому він вивчався тільки біблійську грецьку мову Нового Заповіту в межах семінарії ще богословської академії, але і це було йому досить багато на все життя й він досліджував тільки західне християнство» – якщо й такий фахівець визнає візантійські корні Св. Стефана I, то це безсуперечний факт, що Стефан I діяв і під візантійським і під західним впливом, а питання мається тільки в деталях.

¹³ Щодо тих істориків у минулому, які оцінюють прийняття християнства в Угорщині як однозначне й абсолютне повертання до західного християнства, показуємо тут декілька тих, які займалися питанням присвячення Угорщини в покров Марії Богородиці – навіть і ті признають більший-менший візантійський вплив: Dümmerth, Dezső, Szent István országfelajánlása [«присвячення держави зроблена Святим Стефаном»] // *Vigilia* том 51 – Будапешт, Угорщина 1986. № 8. – С. 569-575. електронний ресурс http://epa.oszk.hu/02900/02970/00552/pdf/EPA02970_vigilia_1986_08_569-575.pdf (доступ 21-02-2018) — Waczulik, Margit, Szűz Mária tisztelete kereszténységünk első századaiban [«поважання Диви Марії в перших століттях нашого християнства»] *Regnum évkönyv*, том 3 – Будапешт, Угорщина 1938 – С. 5974. електронний ресурс https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MTA_Regnum_1938-1939/?pg=68&layout=s&query=Waczulik%20Margit%3A (доступ 21-02-2018) – Про тих, які з «візантійського погляду» підходять до питання, йдеться наприкінці статті.

¹⁴ «Council of Ephesus “effectively inaugurated official veneration of the Virgin Mary» WARNER, Warner, M. *Alone of All her Sex* London, 1976 – 400 С + 40 карт, цитування – С. 65, нове видання – Oxford, 2013², тут використане перше вид-е, електронний ресурс: https://openlibrary.org/books/OL23256622M/Alone_of_all_her_sex (доступ 21-02-2018) — RAMSAY, William Mitchell, “The Worship of the Virgin Mary at Ephesus,” // він ж, *Pauline and Other Studies in Early Christian History*—London, 1908—С. 125-160. електронний ресурс: <https://archive.org/details/paulineotherstud00ramsrich> також https://biblicalstudies.org.uk/pdf/e-books/ramsay/pauline-studies/pauline_ramsay-14.pdf (доступ 21-02-2018)

¹⁵ Щодо втрати Нестора й перемоги цариці Пулхерії, та догму про те, що Діва Марія є Богородиця, подив. Limberis, Vasiliki, *Divine Heiress: The Virgin Mary and the Creation of Christian Constantinople*, London—New York, 1994 – С. 201, розділ I, глава 3 «Theodosios, Pulcheria and the civic ceremonies» – С. 4761, переважно підглава «Pulcheria’s victory over Nestorius: the Theotokos dwells in Constantinople» – С. 5361.

примари про прояви мироточивої Марії, а внаслідок поширюються і спеціальні форми практики побожності, як розарій (чотки в західному християнстві) «Сліз Матері» і т. п.¹⁶. Автори «другорядної» католицької літератури намагаються пов'язати ці прояви з Ефеським Собором, але це немає прямолінійної традиції¹⁷. У науковому підході необхідно розділити традиції східних церков, в межах цих, традиції візантійського християнства, і, якщо можливо, виявити їх корінні причини в історії культури. Після Ефеського Собору у візантійському державному культі Богородиця стала символом державної влади, і на підставі цієї політичної культури проросла священна традиція, яка давала і літературний тоpos, що сльози Марії є жертвою за захист Батьківщини. Цей тоpos пов'язаний з втечею з Візантії аварів у 626 р. Патріарх Сергій проносив ікону Богородиці по мурам міста, щоб пробудити сміливість і мужність населення. Перемога над варварами була оспівана в поемі Григорія Пісидія. Він писав про те, що сльози Богородиці «як воїни захищали місто»¹⁸.

Актуальність теми в літературі.

Стосовно проблеми державного культу Діви Марії як Богородиці, нещодавно у Відні побачив світ збірник під заголовком *Presbeia Thetokou* – «*presbeia theotoku*» давногрецька = *presbeia, fem.* ἡ πρεσβεία в однині означає також і «ранг, гідність, показність», а також як множина від *presbeion neutr.* τὸ πρεσβείον, подарунок в честь, привілей, перевага¹⁹. Це та інші видання репрезентують стан сучасних досліджень проблематики ролі культу Богородиці у державному житті. Корисною в цьому аспекті є праця Еффенбергера про корені культу Діви Марії в Єгипті. Наприклад, автор говорить про спеціальний тип ікони *Galaktotrophuosa* Галактотрофуса «Молоко-підательниця (греч. Γαλακτοτροφούσα)» що

¹⁶ Так зв. «Розарій Сльози Матері» був запроваджений у формі приватного звертання (молитов) до Богородиці виник у Бразилії монахиною Святою Амалією Агуїре. Щодо релігійного фольклору є багато матеріалу, але щодо традиції – нічого: <http://santosesantasedeus.blogspot.hu/p/santa-amalia-aguigre-vidente-de-nossa.html> (доступ 21-02-2018)

¹⁷ Ці підтверджується ані теологічною (богословською), ані фаховою літературою; добрий приклад спроби науковості WARNER, Warner, M. The Significance of the Virgin of Knock // *Magill* том 2 –Dublin (Ірландія) 1979 № 12 (вересень) –С. 3039. електронний ресурс: <http://www.marinawarner.com/Magill.pdf> (доступ 21-02-2018)

¹⁸ Bellum avaricum Georgii Pisides // *Giorgio di Pisidia poemi*, Edizione critica, traduzione e commento a cura di Agostino Pertusi. Ettal, Buch-Kunstverlag, 1959- [i.e. 1960] - (Studia patristica et Byzantina, том 7.)

¹⁹ *Presbeia Thetokou: The Intercessory Role of Mary across Times and Places in Byzantium (4th–9th Century)*, ред. Peltomaa, Leena Mari; Külzer, Andreas; Allen, Pauline –Wien, 2015. – 274 с.

походить саме з Єгипту²⁰. Сама ікона походить з єгипетської релігії, але це питання вже виходить за межі тематики нашої праці²¹. Величезна монографія з проблематики вийшла під пера американської дослідниці болгарського походження Біссери Пенчевої²². У 2010 році дослідження Пенчевої відзначено премією Американської Академії Досліджень Середньовіччя (the Medieval Academy of America) ім. Джона Ніколаса Брауна як «перша відмінна монографія середньовічної історії». Головна заслуга Пенчевої в тому, що вона повертає увагу на різні персонажі божественного світу, як Марію бо Христос, являться як різні ентіти, різні суб'єкти існування, коли вони репрезентуються різними типами візуальної репрезентації. Так роль у культі Марії як Годиїтрії звичайно інша, як роль у культі Марії як Богородиці. Відповідно до Пенчевої, ці різні культи й різні свята зв'язуються з різними монастирями. Справа в тому, який монастир або держава організує процесію (одхід) в конкретне свято наприклад Богоматері-Годиїтрія або Богородиці-Феотокос. Цьому повага до конкретного

²⁰ Effenberger, A. Maria als Vermittlerin und Fürbitterin Zum Marienbild in der spätantiken und frühbyzantinischen Kunst Ägyptens // *Presbeia Theotokou...*, 2015. – С. 49-108.

²¹ Щодо єгипетських коренів Богоматері, подив. Mathews, T, Muller, N. Isis and Mary in Early Icons // *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium*, ред. Vassilaki, Maria –Aldershot (Велика Британія), 2005 – С. 3-9.

²² Pentcheva, B.V. *Icons and Power: The Mother of God in Byzantium* –Pennsylvania State University Press (США), 2006. – нове видання: *op.cit.* 2014²; ми користувалися першим виданням.

типу ікони представляє конкретний сегмент політичної теології²³. На фресці в соборі Ая Софія / Гагія Софія в Константинополі, бачимо Константина Великого який запропонує місто Константинополь Марії Богоматері, а зліва Юліана, який кодифікував закони, як запропонує кодекс = збірник законів Марії Богоматері²⁴.

Предмет політичної теології це співвідношення між світською й святою сферами суспільства. Після того, як людський світ розділився на релігійну і профанну частини, і світська влада вже повинна, або намагається – або це тільки здається, діяти в межах релігійних форм. Наприклад, за словами Брехієра, у Візантії церемонії, свята, все життя імператорської влади відбувалося у межах «імператорської релігії», паралельно з церковною релігією²⁵. Не будемо деталізувати опис політичної теології та історіографію проблеми, бо це виходить за межі запропонованого читачу дослідження. На основі світової фахової літератури відзначимо, що класичний вчений у цій галузі Карл Шмітт займався богословською легітимністю правової системи, якщо політична система описується в правовій системі²⁶. Із багатої теми державного культу Богоматері й «полі-

²³ Про широку проблематику іконів і політичну владу писалося і раніше, до видання монографії Пенчевой, як *Icon and Word: the power of images in Byzantium: Studies presented to Robin Cormack*, ред. Eastmond, A; Liz, J. – Aldershot (Вел. Брит.), 2003 – 302 с. – також в рецензіях підкреслюється, що «влада» іконів як політична влада в суспільстві – це новий і в сучасній науці актуальний підхід: Lymberopoulou A, Rezension von: Eastmond, Antony, James, Liz, Icon and word... // *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* том 56 – Wien (Відень) 2006 – С. 363368. Shepard, J. Review of: Eastmond, Liz, Icon and word... // *English Historical Review*, том 119 – Oxford, 2004 № 484 – С. 1378-1380

²⁴ Фотокопія в книзі Пенчевой, *Icon and Word... 2006* – С 29, картина № 21. Mango, C, *Materials for the Study of the mosaics of St. Sophia in Istanbul* – Washington DC, 1962.

²⁵ Bréhier, Louis, *Les institutions de l'empire byzantin* – Paris, 1949 – С. 631 (2-е вид. 1970 – С. 636) – розділ II «Імператорська доктрина й офіційне життя імператора» переважно підглава 2 «літургія палацу»

²⁶ Політична теологія почалася з роботи Карла Шмітта в 1922 році, яку він пізніше доповнив: Schmitt, C. *Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, – Berlin, 1922. Ми використали англійський переклад: Schmitt, Carl, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, перек. George Schwab – Chicago, 2005 – 70 с. електронний ресурс: <http://www.antropologias.org/files/downloads/2012/03/Schmitt-Political-Theology.pdf> також https://pdflibrary.files.wordpress.com/2008/02/schmitt_politheology.pdf (доступ 21012018). Його найвідоміший суперечник, Петерсон випускав свою «протипрацю» через десятиріччя: Peterson, E. «Der» *Monotheismus als politisches Problem: ein Beitrag zur Geschichte der politischen Theologie im Imperium Romanum*. – Leipzig, 1935. – 158 С. Видатні теологи й філософи (Конгар, Балтазар, та ін..) взяли участь в дискусії, завдяки чого після півстолітньої перерви вийшов другий том: Schmitt, C. *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie*. – Berlin, 1970 – 98 с. – Милбанк, Джон, Политическая теология и новая наука политики // *Логос* том 67 2008 № 4 – С. 3354 електронний ресурс: http://www.intelros.ru/pdf/logos_04_2008/03.pdf (доступ 21012018) — Першин Ю.Ю. Политическая теология в топологии рационального дискурса // *Личность. Культура. Общество*, том 13 № 1 (61-62), 2011. – С. 246-252. електронний ресурс: http://sociokosmos.ru/cicero/21_political_theology.pdf (доступ 21012018) – Jokubaitis, L. Carlo Schmitt politinės teologijos statuso problema // *Problemos*, № 83 – Vilniaus Universiteto

тичної теології» нас цікавить спеціальний культ Богородиці, який пов'язується з роллю палацу Блахернай. Ікона Феотокос Богородиці виніс на воротах палацу Блахернай, а вона врятувала Візантію від облоги аварів. Потім ця Богородиця «переїхала» до Київської Русі, як культ покровительки держави. Ми не знаємо про оригінальну ікону палацу Блахернай в Константинополі, але знаємо, що в IX ст. була створена ікона Богоматері Феотокос, яку подарували до Київської Русі. Згодом ця ікона переїхала до Суздаля, потім до Володимира, і нарешті до Московського Князівства.

Пенчева звертає увагу на те, що особи божественного світу, як Марія або сам Христос, виступають як різні суб'єкти, коли вони представлені різними, але пов'язаними традицією, уявленнями. Роль культу подібним чином не є такою ж, якщо «Довідник» Ходигетрія-Марія грає центральну роль, або якщо Богородиця-Марія; та ж сама свята особа репрезентує інше значення, в іншим типом її ікони. Їх шаноблива форма пов'язана з тим чи іншим святом з дуже земних причин – яке свято влаштоване тим чи іншим монастирем або державною церквою, організовуючи процесії²⁷. Оскільки її рецензенти також це підкреслюють, що робота показує походження «світського» культу Марії, як грецька Тихе замінюється на печатках і монетах Марією, і з'являється Діва Богоматір як Цариця Неба, яка гарантує імператорську владу, і вона захищає той божественний порядок, у якому світовим губернатором вважається імператор²⁸. Так інтерпретує Пенчева текст гімну Акафіста, що дістав канонічну форму в VII столітті й в тексті Акафіста являється Богородиця як символ і покровителька влади та порядку²⁹.

Filosofijos Fakultetas (Вільнюс), 2013 – С. 99-110 <http://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/view/1775/1048> (доступ 21012018) — Щодо застосування метода політ-ї теолі до Середньовіччя: Gray, P.W. *Political Theology and the Theology of Politics: Carl Schmitt and Medieval Christian Political Thought* // *Humanitas*, том 20 № 12 –Bowie (Maryland, USA) 2007 –С. 175200 електронний ресурс: <http://www.nhinet.org/gray20-1.pdf> (доступ 21012018) — Geréby, Gy. *Political Theology versus Theological Politics: Erik Peterson and Carl Schmitt* // *New German Critique*, № 105 –Duke Univ. Press (США) 2008 – С. 7-33 електронний ресурс: <https://www.jstor.org/stable/pdf/27669242.pdf> також <http://www.academia.edu/472916/> (доступ 21012018). Він же, Carl Schmitt and Erik Peterson on the Problem of Political Theology // М (ed.): *Monotheistic Kingship: The Medieval Variants*, ред. AL-AZMEN, Aziz –BAK, János Budapest (Будапешт, Угорщина): CEU Press, 2005 –С. 31-61. той самий текст з поправками.

²⁷ Pentcheva, цитована праця, 2006 –С. 109-163.

²⁸ З рецензій підкреслюється Bacchi, M. Review of Pentcheva, Icons and Power... // *Studies in Iconography*, том 30 –Princeton Univ. (США) 2009 –С 222227 електронний ресурс: <http://www.jstor.org/stable/23924346> (доступ 13052015) тому він оголошує ті назори Пенчевої, який ми інтерпретуємо.

²⁹ «The Akathistos as an imperial vision of Mary» Pentcheva, *Icons and Power...* 2006, – С. 12-16.

Різні аспекти Марії та їх прояви в іконах.

Про Діву Марію до нас дійшло обмаль канонізованих у християнстві текстів³⁰. Відомості про народження та походження Марії, про її дитинство та знання про предків (дідуса Йоахіма та бабусю Анну) збереглися переважно в апокрифічних текстах або в усній традиції³¹. Перевагу має протоевангеліє Якова, що і називається Євангеліє дитинства Марії³². Воно впливало на візантійську гомілетичну літературу та на тексти Йоанна Дамаскина й Андрія Критського³³. Щодо «інших» Марій, то є такі, що з'являються в Євангеліях але відрізняються від Диви Марії Матери Божої. Вони теж впливали на традиції й культу, і в фаховій літературі здається можливим відрізнити їх вплив³⁴. Ось інше, переважаючий в православному християнстві аспект Марії, що доводиться до апокрифічних (а не до «офіційних») Євангелій, таким чином доказую значення традиції. В східному християнстві особливо є взяття Марії до неба з чистим, то є незіпсованим тілом, це свято мається Успінням, греч. Κοίμησις (Koimēsis) лат. Dormitio. Джерелом цього свята є два варіанти латинського тексту *Transitus Mariae* А і Б, то є «Перехід Марії», були написані грецькою мовою. На думку Ti-

³⁰ Щодо відомостей про Марію з «офіційних» Євангелій, з багатим переглядом фахової літератури, подив. Agouridis, S. *The Virgin Mary in the Texts of the Gospels // Images of Mother of God...*, ред. Vassilaki, 2000, –59-68.

³¹ Щодо «нового» в апокрифах про Марію, додаючи до канонізованих Євангелій, подив. Karavidopoulos, I. *On the Information Concerning the Virgin Mary Contained in the Apocryphal Gospels // Images of Mother of God...*, ред. Vassilaki, 2000 –С. 67-77 — SHOEMAKER, Shoemaker, S.J. *Mary in Early Christian Apocrypha: Virgin Territory // Rediscovering the Apocryphal Continent: New Perspectives on Early Christian and Late Antique Apocryphal Texts and Traditions*, ред. Burke, T, Piovanelli, P, Pettipiece, T. –Tübingen, 2015 –С. 175-190; — монографія питання «Маріології» щодо апокрифів: Norelli, E. *Marie des apocryphes: enquête sur la mère de Jésus dans le christianisme antique*, –Geneve, 2009 –177 С. (Christianismes antiques, том 1.) — Спеціальний журнал, присвячений дослідженням апокрифічних текстів: *Apocrypha: revue internationale des littératures apocryphes*, випускається з: l'Association pour l'Étude de la Littérature Apocryphe Chrétienne (AELAC) разом Société pour l'Etude de la Littérature Apocryphe Chrétienne (SELAC) –Turnhout (Франція), 1990 ISSN 1155-3316

³² Критичне видання протоевангелія Якова: Strycker, de, E. *La forme la plus ancienne du Protoévangile de Jacques: recherches sur le Papyrus Bodmer 5: avec une édition critique du Texte grec et une traduction annotée* –Bruxelles, 1961 –480 С. (Subsidia hagiographica par Société des Bollandistes, том 33)

³³ Cunningham, M.B. *The Use of the Protoevangelium of James in Eighth-Century Homilies on the Mother of God // The Cult of the Mother of God in Byzantium: texts and images*, Brubaker, L, Cunningham, M.B. –Farnham, Surrey, Ashgate, 2011. – С. 163-178.

³⁴ Shoemaker, S. J, *Rethinking the «Gnostic Mary»: Mary of Nazareth and Mary of Magdala in Early Christian Tradition // Journal of Early Christian Studies* том 9 –Baltimore (MD, USA), 2001 № 4. – С. 555-595. електронний ресурс: DOI: 10.1353/earl.2001.0061 (доступ 25072015) В цьому статті він підсумовує і свої ранішні праці й дає багатий перегляд фахлітератури.

шендорфа, доводилися що до нас дійшли тільки латинські переклади³⁵. Цим підтверджується значення традиції як джерела божого одкровення, так підтримує і роль традиції, відрізняючи від протестантського сприйняття *sola scriptura* «тільки писма». Отже, в протестантській конфесії не визнається Успіння, тому і підтримується традицією (не тільки апокрифічними текстами *Transitus A, B*, але загальною традицією). Апокрифи писалися і грузинською мовою, тобто не тільки грецька, але й інші мови були мовами «одкровення Божого». Хоч Церква не визнавала ці апокрифи, «неофіційні» мови одкровення Святого Духу, також впливали на культ Марії в ранньому християнстві, навіть рівнозначно з візантійськими грецькими текстами! Окремо слід звернути увагу на грузинські тексти щодо взяття Марії (Успіння)³⁶.

В іконі Успіня внизу завжди бачимо смерть Марії, вона спляча але не мертва (вона не була грішною й цьому не помирає звичайною смертю), а вгорі бачимо Христа, який несе до неба свою Матір – як новонароджену дитину: це символізує, що Марія невинна як немовля, й також означає, що всі ми на Небі знову народжуємося, що смерть це надія на спасіння. Щодо Заходу, по перше Св. Ієронім писав про взяття Марії до неба як *Maria Assumpta*. Після нього тисячолітня традиція зберегла тезу про взяття Марії до неба. Це зустрічається в літургічних писаннях³⁷. Саме до Ієроніма звертається папа Пій XII в середині XX ст., коли проголосив догму про взяття Марії до неба в апостольській конституції «Муніфіцентіссімус

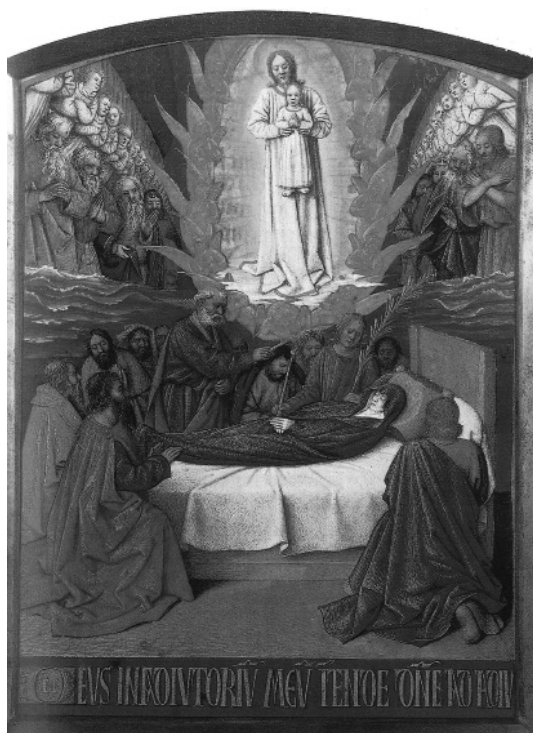
---

³⁵ Критичне видання з апокрифічними текстами про «Успіння» Марії: Tischendorf, von, K. *Apocalypses apocryphae Mosis, Esdrae, Pauli, Iohannis: item Mariae dormitio, additis Evangeliorum et actuum Apocryphorum supplementis* – Leipzig, 1851, 1876²–167 С. Репринтне видання – Hildesheim, 1966 – 167 С. електронний ресурс щодо читання он-лайн: <https://archive.org/details/apocalypsesapocr02tiscuoft> та <https://archive.org/details/apocalypsesapoc00perkgoog> (доступ 21022018) електронний ресурс щодо скачання: <https://www.scribd.com/document/55861427/> (доступ 21022018)

³⁶ Esbroeck, van, M. *Apocryphes géorgiens de la Dormition* // *Bollandiana* том 91 – Leuven (Голландія) 1973 – С. 55-75. Він ж, *Aux origines de la Dormition de la Vierge. Études historiques sur les traditions orientales*, Aldershot (Вел.Брит.), 1995 – 325 ч. (Variorum Collected Studies Series, том 472).

³⁷ Напр. «Assumpta est Maria in coelo, gaudent angeli» в вечерні (*Vesperas*) в збірниці Балтазари Гайзерманна; з нотами подив. In Assumptione B. V. Mariae. In Utrisque Vesperis. [Hieronymus Lambardus] Assumpta est Maria [Hieronymus Lambardus] Maria virgo assumpta // Haisermann, Balthasar [Schreiber], 191 *Sacred songs*, – манускрипт, Венеція, 1619. Bayerische Staatsbibliothek, München, № 3191 електронний ресурс <https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&bandnummer=bsb00079002&pimage=235&v=100&nav=&l=de> (доступ 21022018)

Деус» (*Munificentissimus Deus*)³⁸.

Цитує також Іоанна Дамаскина³⁹. Отже, папа посилається на отців церкви, для праць яких джерелом служила традиція, збережена в апокрифічних текстах та у нехристиянських релігіях⁴⁰. Звертається Понтифік до константинопольського патріарха св. Германія (715-730), який підтримував шанування ікон і Богородиці у часи іконоборства імператора Леона (усунув патріарха в 730)⁴¹; до Іерусалимського патріарха (+630) св. Модеста, який втік від персидської армії у війні імператора Іраклія⁴²; наводить чимало цитат з текстів західних

³⁸ PIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI, Constitutio Apostolica: Fidei Dogma Definatur Deiparam Virginem Mariam Corpore Et Anima Fuisse Ad Caelestem Gloriam Assumptam // *Acta Apostolicae Sedis*, том 42. (серія II / том 17) – Рим, 1950 № 15. (4 листопаду) – С. 753-773. <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-42-1950-ocr.pdf> (доступ 17062015); англійська офіційна версія: Apostolic Constitution Of Pope Pius XII: *Munificentissimus Deus*: Defining The Dogma Of The Assumption, http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/apost_constitutions/documents/hf_p-xii_apc_19501101_munificentissimus-deus.pdf (доступ 17062015)

³⁹ «Oportebat eam, quae in partu illaesam servaverat virginitatem, suum corpus sine ulla corruptione etiam post mortem conservare...» цит.праця –С. 761, в англійському офіційному ватиканському тексті «It was fitting that she, who had kept her virginity intact in childbirth, should keep her own body free from all corruption even after death...» цит.праця № 21. та в обидвох текстах примітка № 17.

⁴⁰ Взяття Марії до неба, то є Успення, в апокрифічних текстах : Shoemaker, S.J. Death and the maiden : the early history of the dormition and assumption апоскрифа // *Saint Vladimir's theological quarterly* том 50 – Санк Петербург, 2006 –С. 59-97; щодо нехристиянських релігій, переважно містерій, як можливих джерел взяття Марії до неба: Shoemaker, S.J. From Mother of Mysteries to Mother of the Church: The Institutionalization of the Dormition // *Apocrypha*, том 22. –Turnhout (Франція), 2011 – С. 11-48 – монографія теми: Shoemaker, S.J. *Ancient traditions of the Virgin Mary's dormition and assumption* Oxford–New York, Oxford University Press, 2002.

⁴¹ Острогорски, Историја... – С. 171 — папа Пій XII посилається до Св. Германія *Munificentissimus Deus* № 22. та примітка № 18

⁴² Пій XII посилається до Св. Модеста Іерусалимського: *Munificentissimus Deus* № 22 та примітка № 19

авторів – отців римо-католицької Церкви, які говорять про взяття Марії до неба: Св. Альберт Великий, Св. Бонавентура, Св. Фома Аквінський, Св. Антоній з Падуа, Св. Альфонсо з Лігурії, неотоміст філософ Суарес, і попередника на святому престолу папи Пій IX з булли *Ineffabilis Deus*⁴³. Витоки шанування Марії як взятої до неба, у західному християнстві має безперечно східне походження.

На завершення, можемо констатувати, що візантійське християнство мало значно більший вплив ніж зберглося в історичній традиції. Із закінченням доби королів Арпадовичів, нова династія Анжу намагалася зруйнувати візантійське християнство в Угорщині. Проблема варта дальшого дослідження. В межах цієї статті ми можемо констатувати, що джерелом запровадження королем св. Стефаном культу Богородиці – покровительки Угорщини була візантійська традиція. Потрібно провести детальне порівняння угорських джерел часів Св. Стефана стосовно ролі Богородиці у політичній теології Візантійської імперії. У візантології такий метод є доволі новим і ще не застосований до угорських джерел. До цієї проблематики повертаємося у майбутніх дослідженнях. Завершуємо висновком, що сучасна візантійська церква визнає першого угорського короля «святим». Король Стефан Перший є спільним святом католицької і православної церкви⁴⁴.

Резюме

Дослідження культу Богоматері в ранній і середній добі історії Візантійської імперії зосереджується на ролі сліз Марії як на ідеалізованих «воїнах Батьківщини». Серед різних атрибутів, наданих Діві Марії, домінуючою стала ікона Богородиці на дверях храму палацу Блахернай, оскільки її культ представляв собою свято влади держави. Відповідно до благочестивої традиції, сльози Диви Марії врятували Константинополь від облоги аварів та їх варварських союзників у 626 р. Ця «чудесна подія» призвела до літературного топосу. Подібні особливості були записані в

⁴³ Pope BI. Pius IX *Ineffabilis Deus: The Immaculate Conception* – Ватикан, 1854 електроний ресурс <http://www.papalencyclicals.net/pius09/p9ineff.htm> (доступ 21022018)

⁴⁴ 20 серпня / 2 вересня 2000 р. Священний Синод Константинопольського Патріархату причислив до лику святих короля Стефана. В серпні 2007 р. ім'я святого Стефана Угорського було включено в святці Руської Православної Церкви // електроний ресурс <http://www.pravoslavie.ru/31776.html> (доступ 21-02-2018)

східнослов'янських літописах. Ікона Богородиці у Володимирі, яка зараз є символом і покровителем Росії, була створена у Візантії і подарована Києву, а потім Андрій Боголюбський взяв її в Суздаль в 1157 р., пізніше ця ікона потрапила до Володимира, згодом до Москви. Угорський культ Діви Марії, як «*Patrona Hungariae*», можна розглядати як результат впливу культу візантійської Богородиці.

Ключові слова: Богородиця, політична теологія, Візантія, угорський король Стефан I, Київська Русь.

Summary

From the broad theme of representation of the political theology, let us limit within the framorks of this paper on the study of Mary's tears as the idealized "soldiers of the Homeland". According to the pious tradition, the tears of Virgin Mary saved Constantinople against the siege of Avars and their barbarian allies in 629, and this "event" resulted a literary topos. — Similar features were recorded in East Slavic chronicles, as a tearing icon of Mary defended Suzdal' from enemies, or according to another versions, the same Mother of the God appeared on the walls, crying and her tears saved the state. The icon Theotokos of Vladimir, which is now the symbol and patron of Russia, was painted in Byzantium and donated to Kiev, and then Andrei Bogoljubsky took it to Suzdal' in 1157, later this icon got to Vladimir, and last to Moscow. The cult of Mary developed on the prolific Slavic soil, too, since "the Mother of Homeland" had roots in the pagan Slavic mythology as well. — Last but not least, the Hungarian cult of Virgin Mary as *Patrona Hungariae* could be regarded as a result of impacts by the Byzantine Theotokos, at least in some aspect.

Key words: Theotokos, Mother of Gof, Virgin Mary, political theology, Byzantium, Stefan I Hungarian, king; Kievan Rus, Avars.

Автор дякує кандидату історичних наук, доценту Ю. Данильцю та кандидату історичних наук, доценту О. Ферков за допомогу в редактуванні тексту.

Світлинець Андрій, директор Іршавського районного музею, науковий співробітник БІНДЦ, Іршава, Україна.

Старенький Ігор, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, Кам'янець-Подільський, Україна.

Стойчева Елисавета, доктор кафедри літератури, філологічного факультета, Югозападный университет „Неофита Рилського“, Благоевград, Болгария.

Тимчук Володимир, к.т.н., с.н.с., старший викладач НАСВ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна.

Туряниця Вікторія, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права ДВНЗ «УжНУ», Ужгород, Україна.

Федака Сергій, доктор історичних наук, професор кафедри історії України ДВНЗ «УЖНУ», Ужгород, Україна.

Fiedoruk Piotr, ks. prot. dr, parafia Św. wielkiego męcz. Pantelejmona, Białystok Zaścianki, Polska.

Федчук Олександр, протоієрей, викладач Волинської духовної семінарії УПЦ, аспірант ЧНУ ім. Лесі Українки, Луцьк, Україна.

Ферков Оксана, кандидат історичних наук, доцент доцент кафедри історії України ДВНЗ, «УжНУ», співкоординатор Центру дослідження угорської історії та українсько-угорських відносин, Ужгород, Україна.

Фйольдварі Шандор, старший науковий співробітник Дебреценського університету та Академії наук, Будапешт, Угорщина.

Ciołka Dariusz, ks. mitrat dr, parafia Prawosławna pw. Wszystkich Świętych, Koźuchów, Polska.

Наукове періодичне видання

**Наукові Записки
Богословсько-історичного
науково-дослідного центру імені
архімандрита Василя (Проніна)**

№ 5

ISSN 2617-1317

Комп'ютерний дизайн і верстка – *Олег Машіка*

Підписано до друку 04.07.2018 р. Формат 60х84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум.друк.арк 26,74. Обл.вид.арк. 25,86.

Гарнітура *Palatino Linotype*.

Тираж 300 екземплярів.

Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво “Карпати”

Директор - Віктор Браславець

88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 3

Тел.: (03122) 32366

Свідоцтво про видавничу діяльність
і розповсюдження видавничої продукції:

Серія ДК 3512 від 27.06.2001 р.,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Віддруковано у ТОВ «Спектраль Лтд»

88000, м.Ужгород, вул. Гагаріна, 36

(0312) 66-08-88, 61-40-10

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:

Серія ЗТ № 14 від 09.07.2001 року.